

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. Драгоманова

Сворак Степан Дмитрович

УДК 34.07(477)(091)

Гене́за та трансформація органів державної влади Київської Русі

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних та правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор **АНДРУСИШИН Богдан Іванович**, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, директор Інституту політології та права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор **ЯРМИШ Олександр Назарович**, Рада національної безпеки і оборони України, керівник департаменту з питань діяльності правоохоронних органів;

кандидат юридичних наук, професор **УСЕНКО Ігор Борисович**, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, завідувач відділу історико-правових досліджень.

Захист відбудеться «08» квітня 2011 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Автореферат розісланий «05» березня 2011 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради Л. С. Дубчак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Актуальність проблеми державного правління Київської Русі на сучасному етапі розвитку вітчизняної юридичної науки зумовлена насамперед кардинальними змінами у поглядах дослідників на історію становлення і розвиток владних інститутів та правових відносин між ними. Донедавна у вітчизняній юридичній думці цілковито панувала формаційна теорія розвитку суспільства і держави. О. Гуревич, оцінюючи формаційну концепцію розвитку державно-правової системи К. Маркса, вказує, що вчення про формацію в практиці істориків стало не засобом соціально-історичного аналізу, а рубежем, за яким конкретне історичне пізнання змушене було підтверджувати істинність філософсько-історичної системи, а висунута Марксом наукова гіпотеза поступово була перетворена в непогрішну догму. Логічна конструкція формаційного розвитку держави і права набула за радянських часів особливого методологічного значення. Відповідно до цієї схеми державний устрій давньоруських земель однозначно визнавався феодальним.

Формаційна схема домінує в юридичній науці і в незалежній Україні. Так, приміром, автори одного з перших підручників з історії держави і права України В. Кульчицький, М. Настюк та Б. Тищик, як і більшість наступних, визначають державний лад давньоруських земель як ранньофеодальну монархію. Державу, на думку наших істориків, очолював великий князь, якому і належала верховна законодавча і виконавча влада. Накреслена відповідно до формаційної схеми концепція державного ладу і права Київської Русі суперечить висновкам багатьох дослідників цієї проблеми, зокрема М. Грушевського, Г. Вернадського, М. Владимирського-Буданова та ін. Тому дослідження генези державного ладу і права давньоруських земель для сучасної вітчизняної юридичної науки є надзвичайно актуальним питанням.

Актуальність цього дослідження посилюється також наявністю необґрунтованих ідей про пряму історичну спадкоємність Московського

царства від державно-правової системи Київської Русі. Вузловим сьогодні залишається питання про істотну відмінність державного ладу і права Московського царства від Київської Русі. Зважаючи на це, актуалізується дослідження генези органів державної влади Київської Русі у контексті їх відмінності від владних структур Московського царства. Проблема історичної тяглості української державно-правової культурної традиції об'єднує довкола себе усю націю, забезпечує її цілісність і є необхідною передумовою формування сучасної української демократичної, правової держави і модерної політичної нації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами темами. Дисертаційну роботу виконано в межах комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права «Дослідження проблем гуманітарних наук», затвердженої Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 27 січня 2005 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є виявлення закономірностей та особливостей становлення і розвитку органів державної влади Давньої Русі.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі дослідницькі завдання:

- визначити умови становлення ранньодержавних інститутів влади Давньої Русі;
- розкрити структуру державних інститутів та їх владні функції і значення у процесі державницького життя суспільства;
- визначити місце віча, князя, дружини, тисяцького та інших державних владних інституцій у структурі державної самоорганізації Давньої Русі;
- проаналізувати основні адміністративно-владні структури Давньої Русі у контексті державотворення;

- дослідити тенденції трансформації звичаєвих правових норм та їх систематизацію в «Руській Правді».

Об'єктом дослідження є державно-владні структури у контексті звичаєво-правових відносин Київської Русі.

Предметом дослідження є становлення і розвиток державних інститутів влади давньоруських земель, правовідносин у суспільстві та соціокультурні чинники самоврядування в умовах тогочасних геополітичних реалій.

Методи дослідження. Методологічний комплекс дослідження спирається на поєднання цивілізаційного, формаційного, синергетичного та діалектичного підходів. Головні закономірності становлення та розвитку органів державної влади Київської Русі розкрито завдяки історичному, системному, структурному та функціональному методам аналізу. Дисертант застосував критично-описовий та проблемно-пошуковий підходи у вивченні державних інститутів влади руських земель та звичаєвих норм права. Використано також компаративний метод, який реалізовано у дослідженні через порівняльно-історичний аналіз і виокремлення специфічних для державного ладу Київської Русі інститутів влади.

У дисертації використано теоретичні праці вітчизняних та зарубіжних дослідників держави і права, становлення і розвитку інститутів влади, історично перших форм права і правовідносин у суспільному житті, становлення основних структур державної влади давньоруських земель, спростування її феодального устрою. Базовими для дослідження стали класичні праці Платона, Аристотеля, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Г. Гегеля, К. Маркса та ін. У полі зору дисертанта були праці М. Грушевського, Г. Вернадського, М. Владимирського-Буданова, Б. Грекова, О. Єфименко, І. Лисяка-Рудницького, інших дослідників історії держави і права України. Аналіз проблем державного устрою давньоруських земель базується на свідченнях давніх істориків, філософів, мандрівників, матеріалах тогочасних літописів, у першу чергу «Повісті времінних літ».

Вагомість теми дисертаційного дослідження для сучасного стану розвитку української держави і права стимулює формування національної державницької ідеї. Питання народовладної державності давньоруських земель досить глибоко і всебічно висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Б. Андрусишина, С. Атоян, Д. Бочарнікова, В. Гончаренка, М. Довнар-Запольського, В. Єрмолаєнка, М. Котляра, Р. Лащенко, В. Мавродіна, М. Максимейка, В. Пашуто, А. Преснякова, В. Рички, О. Скакун, М. Тихомирова, П. Толочка, О. Толочка, І. Усенка, С. Юшкова, О. Ярмиша та ін.

Наукова новизна отриманих результатів. Завдяки здійсненому комплексному аналізу історичних фактів, подій, які спричинили формування народоправних державних інститутів руських земель, та висновків вітчизняних і зарубіжних дослідників про державний устрій Давньої Русі, сформульовано авторську концепцію сутності основних владних структур, зокрема віча, князя, тисяцького та його військових урядників, інших адміністративно-управлінських інституцій.

Основні тези, що претендують на наукову новизну і виносяться на захист, розкриваються у наступних теоретичних висновках.

Уперше:

- на основі аналізу джерел та новітньої літератури доведено, що державність давньоруських земель формувалася не на основі племінної самоорганізації слов'янських груп, які освоїли територію Подніпров'я і Подністров'я, а на засадах територіально-громадського самоврядування з розвинутим міським осередком, навколо якого об'єднувались приміські й сільські громади;

- обґрунтовано, що народоправний характер суспільно-політичної та військово-охоронної самоорганізації слов'ян зумовив особливий спосіб становлення державних інститутів влади давньоруських земель, які створювалися і функціонували за активної участі народних зборів міст і сільських громад;

- розкрито структуру самоврядування до запрошення варязьких воїнів-охоронців, які брали активну участь у залученні слов'янських міст до міжнародної торгівлі.

Удосконалено:

- висновки попередників про те, що умовою функціонування варязьких князів з дружинами у структурі військово-політичної самоорганізації Давньої Русі було укладання «ряду» з вічем, котре виступало верховним владним органом і складалося з простих громадян старшого міста;

- періодизацію державного і правового устрою Давньої Русі, а саме: перший період – від антів-слов'ян до утворення Київської Русі з княжим інститутом влади, де віче обирає воєводу або тисяцького; другий період характеризується союзом територіальних громад землі навколо стольного града, у часі якого віче і князь стають основними інститутами влади, а участь народу у виборі князя – традиційною; третій період – після татаро-монгольської навали влада князя визначалася ханським «ярликом», але й тоді «посадження на стіл» хоча й здійснювалося ханом або його послом, але за участю народу за стародавнім обрядом.

Дістали подальшого розвитку:

- розуміння ролі монетарної економіки у становленні народовладдя давньоруських земель; доведено, що вона забезпечувала самореалізацію сімейних дворогосподарств, їх власності у значущій для існуючих державних інститутів влади звичаєво-правовій охоронній функції;

- з'ясування державно-адміністративного впливу старшого міста на волості у становленні різного роду урядників.

Практичне значення отриманих результатів полягає у формалізації низки закономірностей державно-політичного, культурного, економічного характеру через системний, комплексний аналіз найвагоміших геополітичних і внутрішніх чинників об'єднання давньоруських земель у державу навколо Києва для спільного захисту території, власності й життя. Здійснена дисертантом структуризація і тлумачення основних і допоміжних інститутів

державної влади Давньої Русі спростовує домінуюче в науці розуміння державного устрою Київської Русі як феодального з відповідними правами великих власників землі. Дисертант пропонує на новому методологічному рівні повернути в історико-державну науку раніше відкинутий погляд на сутність державності Давньої Русі як земельно-вічевий. Запропонована дисертантом логіка розгляду становлення інститутів державної влади Київської Русі слугуватиме формуванню моделі розвитку української національної державно-правової культури. Наукове дослідження завдяки авторській концепції ролі земель-полісів у формуванні системи органів державної влади та самоврядування здатне стати теоретичною основою для подальшого розвитку наукових знань про початкову історію держави і права української нації і слугуватиме формуванню незалежної від заідеологізованих поглядів самосвідомості та історичної пам'яті.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані викладачами суспільствознавчих та історико-теоретичних дисциплін, а головно історії держави і права України у науковій та навчально-методичній роботі, під час написання підручників, науково-методичних посібників, для складання програм, курсів і спецкурсів з вищезначених наукових дисциплін.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійною працею з проблем державного устрою Київської Русі, звичаєвого права давньоруських земель і правовідносин між вічем і князем. Висновки і положення дисертаційного дослідження отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні результати та теоретичні положення дисертаційного дослідження були представлені на XVIII Міжнародній історико-правовій конференції «Проблеми протидії злочинності: історико-правовий аспект» (Сімферополь – с. Стерегущє, 13–17 вересня 2007 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток юридичної науки на сучасному етапі» (Тернопіль, 7 грудня 2007 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Правовий статус людини в умовах сучасного державотворення» (Тернопіль, 22 лютого 2008

р.); XIX Міжнародній історико-правовій конференції «Інтеграційні процеси в історії права, держави, юридичної думки та правоохоронної діяльності» (Івано-Франківськ – с. Гута, резиденція «Синьогора», 15–18 травня 2008 р.); XXII Міжнародній історико-правовій конференції, присвяченій пам'яті віце-президента Міжнародної асоціації істориків права професора О. В. Тимошука (Київ – Сімферополь – смт. Миколаївка, 17–20 вересня 2008 р.); XX Міжнародній історико-правовій конференції «Земля і земельні відносини в історії права, держави і юридичної думки» (Сімферополь – Судак, 25–28 вересня 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Право на приватність: тенденції і перспективи» (Львів, 14 листопада 2008 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток правової свідомості сучасного суспільства» (Тернопіль, 6 жовтня 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наукова спадщина академіка О.О. Малиновського і сучасність» (Рівне, 4–6 грудня 2008 р.); Міжрегіональній науково-практичній конференції, присвяченій проголошенню загальної декларації прав людини «Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні» (Івано-Франківськ, 8 грудня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції присвяченій 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Правова політика Української держави» (Івано-Франківськ, 19–20 лютого 2010 р.); XXIII Міжнародній історико-правовій конференції «Методологічні проблеми історико-правових досліджень» (Київ – Сімферополь – Алушта, 24–26 вересня 2010 р.).

Публікації. Основні ідеї та результати дисертаційної роботи викладено у 18 публікаціях, 9 з яких – у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація має вступ, три розділи (вісім підрозділів), висновки, список використаних джерел (370 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 214 сторінок, із них 19 займає список використаних джерел і літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету та завдання, розкрито теоретико-методологічну основу дослідження, окреслено наукову новизну та практичне значення, наведено відомості про апробацію результатів дисертації та публікації.

У **першому розділі «Історіографія проблеми, джерельна база та методологічні основи дослідження»** викладено аналіз існуючих концепцій державного устрою, звичаєвого права і правовідносин між основними структурами влади руських земель.

У *підрозділі 1.1 «Методологія і категоріальний апарат дослідження»* здійснено аналіз основних понять і термінів юридичної та історичної наук про сутність державної системи Київської Русі, які утвердилися у вітчизняній і зарубіжній літературі. Дисертант піддав критичній рефлексії концепцію феодального устрою Київської Русі, поставив під сумнів висновки ряду вітчизняних і зарубіжних дослідників про сутність державних інститутів влади давньоруських земель, здійснених під впливом марксистсько-ленінської теоретичної спадщини, зокрема логічної схеми формаційного розвитку суспільства та держави. Це стало умовою виходу на проблему державного устрою Київської Русі з методологічних позицій цивілізаційного розвитку суспільно-політичного ладу. Головним напрямом дослідження став аналіз виникнення і розвитку територіально-громадського устрою давньоруських земель на основі сімейного господарювання і формування сімейної та громадської власності, у тому числі й привласненої землі.

У *підрозділі 1.2 «Історіографія та джерельна база проблеми»* наголошується, що наукові публікації з дослідженої теми можна умовно розділити на три періоди, у часі яких різними були основні державно-політичні концепції та погляди істориків права на питання становлення і трансформації органів державної влади Київської Русі – це дореволюційний, радянський та сучасний. На особливу увагу заслуговують праці Д.

Самоквасова, М. Загоскіна, В. Сергеевича, І. Беляєва, М. Дьяконова, Ф. Леонтовича, М. Владимирського-Буданова та інших істориків права ХІХ – початку ХХ ст. Останніх двох авторів ще у дореволюційний час вважали засновниками школи західноруського права у російській історико-юридичній науці. Концепція радянської історіографії формально вписувалась в ідеологію марксизму-ленінізму та спрощену схему формаційного розвитку суспільства від первісного ладу, через рабовласницький, феодальний, капіталістичний до комуністичного. Відповідно до такої схеми розглядали проблеми історії вітчизняні дослідники держави і права Київської Русі Б. Греков, О. Пресняков, Л. Черепнін, С. Юшков.

Спираючись на праці Б. Андрусишина, І. Бойка, В. Борисенка, Г. Вернадського, М. Владимирського-Буданова, Л. Гумільова, О. Єфименко, М. Котляра, А. Кушинської, І. Лисяка-Рудницького, Б. Рібакова, В. Рички, П. Толочка, І. Усенка, О. Ярмиша, інших авторів, які досліджували державний устрій Київської Русі, дисертант стверджує, що народовладний інститут державності давньоруських земель – віче – невинувато замовчувався істориками, тоді як інститут князя був невинувато звеличений. Аналізуючи праці сучасних дослідників історії держави і права Київської Русі, дисертант утврдує думку, що сучасні проблеми формування української національної держави і права вимагають по-новому осмислити першу історичну фазу державотворення, яка належить Київській Русі. Генетичний аналіз державницької традиції українського народу зумовлює необхідність з'ясувати його здатність до державницької самоорганізації без допомоги іноетнічних та інонаціональних політичних сил.

Джерельна база дисертації представлена кількома групами джерел, серед яких пам'ятки права, давньоруські літописи, твори державних діячів Русі та мислителів, писемні джерела середньовічних іноземних авторів.

Цінною пам'яткою права, що містить відомості про державно-правову систему Русі, є «Руська Правда», текст якої знаходимо в літописах, а також у пізніших юридичних збірниках («Мірило праведне», списках «Кормчої книги»).

До нашого часу збереглося понад 100 її списків. Окрім «Руської Правди» цінними пам'ятками права Київської Русі виступають князівські статути.

Серед джерел права, які дозволяють дійти певних висновків щодо особливостей становлення і подальшого розвитку органів державної влади Київської Русі й засвідчують політичну автономію давньоруських земель та їх союзні відносини з Київською князівською гілкою влади слід назвати міжнародно-правові договори Русі з Візантією.

Серед наративних джерел, використаних у дисертації, чільне місце посідають літописні джерела – Лаврентіївський, Іпатський (що складається з «Повісті времінних літ», Київського і Галицько-Волинського літописів), Хлебниковський, Псковський, низка новгородських та інші літописи, які дозволяють по-новому осмислити і висвітлити витоки органів державної влади у Київській Русі.

Окрему групу джерел для досліджуваної теми склали твори державних діячів і мислителів минулого, які містять ідеї, концепції з теорії реалізації державної влади. Так, певне уявлення про деякі проблемні питання князівської влади можна створити з аналізу «Повчання дітям», залишеного київським князем Володимиром Мономахом, «Слова» («Моління») Данила Заточника, написаного в умовах наростання сепаратистських тенденцій та поглиблення роздробленості Русі.

Тематика дисертації зумовлює звертання і до писемних джерел іноземного походження, передусім тих, що містять інформацію про становлення і особливості вищих органів державної влади у Київській Русі.

І хоча ці джерела, на відміну від давньоруських літописів, не подають і не можуть подати цілісної картини історії Київської Русі, усе ж їх дані заслуговують на найпильнішу увагу.

У другому розділі «Віче як інститут влади у Київській Русі» досліджено соціально-економічні та суспільно-політичні чинники формування вічевого ранньодержавного устрою давньоруських земель, виокремлюються основні фактори, які забезпечили народовладний характер

державної самоорганізації східнослов'янських подніпровських етнічних груп, здійснюється аналіз кожного з них та осмислюється їх синтетичне поєднання в цілісний конструкт інститутів влади.

У підрозділі 2.1 «Роль давньоруських міст у формуванні вічевого державного устрою» досліджується формування територіально окреслених самоорганізованих груп ранніх слов'ян у межах Подніпров'я, Подністров'я та суспільно-політичних і соціально-економічних факторів, які спричинили ранньодержавні форми самоорганізації. Прослідковується значення міст давньоруських земель в індивідуалізації ранньодержавної самоорганізації сільських і міських громад як чинник відстоювання їхньої власної унікальності та незалежності в державотворенні.

Встановлено, що поляни, деревляни та інші спільноти Київської Русі, самоусвідомлюючи себе з позицій власної ранньодержавної самоорганізації, під впливом сусідських земель-полісів формують спільні культурно-господарські, мовно-культурні та геополітичні риси. Спільні інтереси міських і сільських територіальних громад з їх вічевою формою народовладдя зумовлюють їх політичне самовизначення у власному бутті. Наявні в їх структурі військово-охоронні інститути влади – тисячі, сотні й десятки воїнів на чолі з тисяцьким, соцьким і десятником демократизують ранньодержавну єдність. У дисертації доведено, що народовладний характер віча і військово-охоронних структур постає у загальній цілісності землі-полісу як ранньодержавного утворення.

У підрозділі 2.2 «Правовий статус і компетенція віча» розглядається державотворчий характер територіальних громад південно-східної частини слов'янських земель у контексті їх осілого способу життя, освоєння території, усвідомлення необхідності захисту і організації спільного геополітичного простору, а також державницької самоорганізації на засадах народовладдя. Основним державотворчим інститутом спільної влади стає віче. Взаємозв'язок традиційної форми народовладдя міських і сільських громад і трансформація їх у віче як інститут вияву спільної владної волі глав

сімейних дворогосподарств забезпечує цілісність державницького життя, визначення його як свого власного, незалежного від волі інших громад. Це призводить до владного самовизначення.

Дисертант доводить, що віче як найперший і традиційний для всіх давньоруських земель інститут державної влади забезпечує цілісність земель-полісів, їх способу життєдіяльності, перспектив розвитку інших інститутів влади. На підставі системного і комплексного аналізу державно-владних функцій віча показано, по-перше, що його повноваження в різних землях Київської Русі були не ідентичними; по-друге, у ряді земель цей інститут репрезентував демократичну традицію і альтернативу монархічному інституту князя і аристократичному – боярським угрупованням. Демократична функція віча найбільш повно була виражена в Новгороді, і найменше – в Суздальській землі, де князь представляв монархічну гілку влади, а в Галицькій землі переважав інститут державної влади, який можна назвати аристократичним. Водночас князь не мав абсолютної влади в жодній давньоруській землі.

Серед основних державно-владних функцій віча виділено, по-перше, обрання кандидатури на посаду князя, укладання з ним «ряду»; по-друге, зміщення князя, який не дотримався угоди з вічем; по-третє, призначення тисяцького і контроль за його державницькою військово-охоронною службою. Віче визначається як генеральна асамблея населення стольного міста. У дисертації стверджується, що роль віче у формуванні державності Київської Русі та розширенні інститутів влади була історично стадіальною в розвитку владних повноважень. На першому етапі, коли руські землі не були об'єднані у військово-політичні союзи, віче кожної землі вирішувало свої власні владні функції, які не стосувалися сусідніх земель. На другому етапі – знаходилося у процесі переходу від справ відособленого життя кожного міста до вирішення спільних справ, які торкалися інтересів усіх міст землі. Історично друга стадія формування владних повноважень віча давньоруських земель обмежується IX–X ст. Для цієї стадії притаманні нові владні функції віча, зокрема вирішення питання охорони усієї землі-полісу, налагодження

внутрішньої торгівлі, будівництво доріг і мостів, ринкових площ, налагодження співпраці з волостями. Для третьої стадії розвитку владних повноважень вічу стольного міста землі-полісу притаманні наступні характерні риси: виокремлення цієї форми влади в самостійну у вигляді зібрання усіх дорослих громадян міста і закріплення звичаєвої норми рівності прав усіх присутніх. Ця стадія характеризується закріпленням звичаєво-правової норми визнання усіма територіальними громадами землі-полісу владного рішення віча стольного міста. У Лаврентіївському літописі чітко вказано, що рішення віча стольного міста є обов'язковим для виконання пригородами. Приміські віча за нормальних умов життя не мали державних функцій, а вирішували лише господарські справи. Головну роль на зібраннях громади стольного міста відіграють не старійшини, а більшість співучасників, що характеризує його демократизм. Після хрещення Русі на вічі присутні й духовні особи, які мали рівні права з громадянами.

У підрозділі 2.3 *«Давньоруська сільська громада як осередок народовладдя у державі»* розглядається роль і місце сільських громад в організації державно-політичного управління у південних та південно-східних слов'ян.

Дисертант підкреслює, що сільська община визначалася радянською історіографією як перший етап соціальної самоорганізації, що зберігав ознаки патріархального життя і уособлював турботу монархічної влади про підданих феодальної держави. Крім того, абсолютно різні поняття територіальної сільської общини і територіальної громади як соціальних осередків формування держави і права, у більшості наукових розвідок та публікацій і навіть у працях М. Грушевського вживалися як синоніми.

У роботі доведено, що полісне життя сільських і міських громад, об'єднаних у волость, розвивалося під впливом конкуренції сімейних дворогосподарств у продукуванні свого добротного життя з оптимістичним баченням можливості злагоди і миру. Територіальна громада давніх слов'ян південних і південно-східних руських земель розвивалася так, що вона не

поглинала окремих індивідів, а створювала сприятливі умови для свідомої діяльності у їх взаємодії. Селянство, об'єднане у територіальну громаду, щільно пов'язувало своє життя з містом, яке поступово ставало центром адміністративного управління під назвою «мир» і означало широку спільноту міста із сільськими районами навколо нього. Продуктом цієї діяльності у політичному просторі волості, або інакше «миру», ставала спільна думка, традиції, колективні настрої, які у звичайному праві Київської Русі неможливо визначити одне без одного.

Дисертант стверджує, що у давньослов'янських територіальних громадах поряд із виокремленням сім'ї як первинної дворогосподарської одиниці відбувався процес соціальної автономізації людини від громади. Наслідком цього був процес персоніфікації індивідів і розвиток особистої свідомості та самосвідомості, що сприяло формуванню соціальної структури територіальної громади, в межах якої окремі індивіди завдяки своїм більш значним для сім'ї та громади здібностям виділялися і заслуговували на підвищену громадську увагу.

Селяни Київської Русі у своїй переважній більшості – це вільні господарі, які володіли власністю, мали свої знаряддя виробництва, тяглову силу, сплачували данину князю і були самодостатніми у громаді. Тому, на нашу думку, принципово важливим є те, що в Київській Русі не існувало феодалної залежності селян, а масив сільських дворогосподарств виступав як самостійна соціально-економічна і політична одиниця, яка була співносиєм владної волі сільського віча. При цьому самоідентифікація сільських слов'янських громад південних давньоруських земель-полісів поступово утверджувала вічеву народовладну традицію.

У третьому розділі «Інститут князівської влади» досліджується формування державності давньоруських земель у період входження у суспільно-політичне й соціально-економічне життя варязьких дружин із князем.

У підрозділі 3.1 «Гене́за статусу князя у структурі державної влади Київської Русі» доводиться, що завдяки поліфункціональній професійності

варязьких дружин вони були запрошені для організації міжнародної торгівлі та охорони шляхів сполучення для купецьких багатоетнічних корпорацій. Купецькі соціально активні верстви прагнули освоїти Дніпровський водний басейн для торгівлі й мали об'єднатися з варязькими дружинами, які усвідомлювали важливість нового торговельного шляху з варяг у греки. Вони ж об'єдналися із слов'янськими купецькими верствами в міжнародній торгівлі, що сприяло об'єднанню давньоруських міст як певного організуючого фактора у цьому русі.

Дисертант наводить дані про те, що у містах давньоруських земель існували численні військові формування на чолі з воєводами – тисяцькими. Варяги ж мали у своєму складі дружини чисельністю від 200 до 400 воїнів-купців. За таких обставин вони не могли підпорядковувати давньоруські землі без попередньої домовленості з представниками впливових політичних сил. Розвинута внутрішня та зовнішня торгівля з її монетарною складовою в межах Київської Русі сприяла зближенню зацікавлених в організації торгівлі з варягами представників слов'янської знаті, взаємообміну передовим для того часу досвідом і професійними здібностями.

Дисертант стверджує, що варяги на початковому етапі охороняли торговельні шляхи і торгували спільно з давньоруськими та іншими купцями. Пізніше разом відвойовували у геополітичному просторі право вільно торгувати з Візантією. Комерція на той час мала досить істотне значення для утворення державних інститутів і права у країнах, які торгували з Константинополем. Розвиток товарного виробництва в межах давньоруських земель був щільно пов'язаний з монетарною економікою і розширенням торгівлі, що обумовлювало посилення військової присутності в країнах, залучених до міжнародної торгівлі.

Автор доводить, що прихід варягів на давньоруські землі був перехідним періодом формування державності і права. Народовладні традиції в політичній самоорганізації скандинавських народів викликали повагу до вічевого устрою слов'ян. Творення державності та права в Київській Русі

відбулося у слов'ян при тісній взаємодії з варягами. Це була перемога договірних відносин, тобто переконань над військовою силою. Перевага слов'янського народовладдя посилювала швидку адаптацію варягів до звичаєвого права Русі. У свою чергу варяги сприяли поглибленню і розширенню комерціалізації та монетаризації економіки давньоруських земель.

Дисертант показує, що князь, як прийшлий з варягів інститут влади давньоруських земель, адаптувався до умов Давньоруської державності. На першій стадії варяги істотно допомагали слов'янам в організації широкого комерційного розмаху торгівлі, охороні торговельних шляхів. На другій стадії князь відігравав досить вагомую роль в організації та охороні давньоруських земель. На третій стадії, після хрещення Русі, князь стає одним із провідних інститутів державної влади зі значними повноваженнями в адміністративній і судовій сферах життя слов'ян. На четвертій стадії, коли династія Київського князя чисельно збільшувалася і нові покоління нащадків князівської родини почали суперництво за владу в різних землях, їх державницька діяльність стала значною мірою негативною. Незважаючи на те, що єдність Давньоруської держави підтримувалася зусиллями великого князя Київського, окремі гілки правлячої династії безуспішно прагнули забезпечити собі сильну владу і популярність на всій території, однак єдність держави з прийняттям християнства більшою мірою утримувалася церквою, митрополит якої мав свою резиденцію в Києві. За правління Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха в державності Київської Русі спостерігалася усталена тенденція інтеграції всіх земель. Проте князь і в цей час не був монархом, оскільки його влада обмежувалася боярською думою і столичним вічем. Суперництво між містами давньоруських земель-полісів перетворювало князів у заручників різних політичних сил, що й послабило Київську Русь перед татаро-монгольською навалою.

У підрозділі 3.2 «Звичаєво-правові відносини між вічем та князівською владою» розглядається особливий аспект розподілу влади між цими основними державними структурами у контексті вирішення військово-

охоронних справ, призначення князя, укладання з ним «ряду», питання збору данини, співпраці з тисяцьким, а також призначення урядовців з боку князя для виконання своїх функцій. Внаслідок неоднорідного розвитку торгівлі та геополітичного розташування давньоруських земель-полісів їх урядові інститути мали неоднакову силу. У деяких землях-полісах князю віче віддавало більше владних повноважень, в деяких – менше. Спільним було те, що адміністративні владні інститути земель-полісів мали дуалістичну природу, оскільки певні посадові особи призначалися вічем, інші – князем. Резиденція князя мала свою власну адміністрацію, до призначення якої віче не мало жодного стосунку. Головний управляючий князівською адміністрацією поступово став виконувати фінансово-адміністративні функції, а в деяких випадках – і судові. У місцевій адміністрації стольного міста землі-полісу владу князя репрезентував посадник. Місцеві територіальні громади, які були підпорядковані вічам стольних міст, частково підпорядковувались посаднику, однак організаційно життєво важливі, у тому числі господарські, управлінські функції виконували обрані населенням міст особи.

Віче, князь і бояри спільно вирішували справи шляхом порозуміння. З розвитком державних інститутів влади давньоруських земель відбувався процес формального упорядкування взаємовідносин між вічем і князем. Дисертант, спираючись на численні свідчення літописних джерел і висновків дослідників історії держави і права Русі, утверджує думку про верховенство владних повноважень віча, яке визнавалося князями. Київське віче за літописними даними впродовж X–XII ст. у п'ятдесяти випадках змінювало князів. За ініціативою віча було усунуто з посад чотирнадцять князів Києва і у десяти випадках віче підтверджувало право на князювання кандидата за заповітом.

У підрозділі 3.3 «Становлення адміністративного управління в Київській Русі та особливості його владного функціонування» розглядаються процеси формування органів управління давньоруських земель у їх

державницькій самоорганізації. Дисертант розкриває взаємозв'язок між соціально-економічною і суспільно-політичною самоорганізацією слов'ян на ранніх стадіях їх державотворення та визначає історичні форми адміністративного управління, які забезпечували внутрішній звичаєвий порядок, співпрацю різних соціальних верств і збереження їх власності. У дисертації доведено, що в межах давньоруських земель існувало значно більше міст, ніж в інших тогочасних країнах Європи. Ці міста ставали не лише осередками торгівлі, ремесел, але головно центрами адміністративного управління.

Принцип формування адміністративного управління в давньоруських містах відповідає народоправній традиції. Так, населення міст розподілялося за місцем проживання за «рядами» (нині вулиця). Ряди склалися із сімейних ремісничих дворогосподарств і мали відповідну назву – ливарників, чоботарів, кравців та купецьких поселень за етнічною ознакою. Кожен ряд (вулиця) обирав свого представника до міського управління – рядового. Отже, першими виборними адміністративними одиницями міста були рядові. Самоврядування міста, власне адміністративне управління, суд і укладання різноманітних угод громадян міста з представниками влади зосереджувалося в кінці ряду. Ряди сходилися до центральної площі міста – торговища. Пізніше «рядових» іменували «кінцевими старостами». Укладання угод з іноземцями здійснювалося за обов'язкової присутності рядових, старости міста. Ряди (вулиці) були самоврядними, маючи виборних рядових, пізніше старост. Автор звертає увагу на те, що в містах мешкали різні соціальні верстви з різними доходами, власністю, суспільним значенням, але територіальним самоврядуванням об'єднувалися всі структури.

Найбільш стабільною військово-адміністративною формою управління в давньоруських землях були тисяцький, соцький і десяцький. Усі посадовці військового формування обиралися народом і були йому підзвітні. Тисяцький завжди перебував під владою віча. Народ мав право усунути з посади тисяцького, якщо останній ігнорував волю міської громади. Загалом княжа

адміністрація і громади міст були щільно пов'язані між собою. У міській адміністрації був постійний представник князівського інституту влади, а в судовій адміністрації князя, відповідно, представник віча – посадник. Судовий процес передбачав обов'язкову присутність місцевого посадника.

Для здійснення адміністративних функцій у стольних містах існували канцелярії віча, вічеві секретарі, що володіли особливими печатками. Дві найвищі адміністративні посади руської землі – тисяцький і посадник – обиралися міськими зборами. Владні повноваження цих інститутів прирівнювалися до князівських стосовно внутрішніх військових формувань і внутрішнього адміністративного управління.

Характерною особливістю функціонування адміністративного управління в Київській Русі була, по-перше, відсутність центральної адміністрації, владні функції якої стосувалися усіх земель; по-друге, кожен з інститутів державної влади землі-полісу – віче, князь і боярська дума – мав владні повноваження лише в межах своєї землі. Національно-державна єдність давньоруських земель забезпечувалася в основному інститутом православної церкви, яка була важливим чинником суспільно-політичної інтеграції населення Київської Русі. Вона сприяла розповсюдженню й утвердженню візантійського, римського, європейського права, яке поступово сплавлялося зі звичаєвим.

ВИСНОВКИ

У ході дисертаційного дослідження було виявлено низку важливих закономірностей та особливостей становлення і розвитку органів державної влади Давньої Русі, визначено перспективи подальшого вивчення зазначеної проблематики. За підсумками дослідження дисертантом зроблено наступні висновки:

1. Проблема державного устрою Київської Русі була розроблена російськими, а згодом радянськими істориками в дусі державницької ідеології монархізму. В радянські часи марксистська парадигма формаційного розвитку суспільства і класового антагонізму як фактора походження держави утвердила у правознавчій науці концепцію феодального устрою Київської Русі. Дисертант обґрунтував методологічну безпідставність тих концепцій державного устрою Київської Русі, які визначили її тип як феодальний і великого князя як монарха, що уподібнювало державний устрій Київської Русі пізніше сформованій моделі Московської держави.

2. Структура державних інститутів влади склалася до запрошення варягів у формі демократії, земельно-полісного народоправства. Індивідуалізуючим і спільним для всіх земель інститутом влади були загальні збори територіальної громади – віче, яке упродовж усієї історії Давньої Русі поєднувало в собі верховну законодавчу, виконавчу і судову владу.

3. Народовладна державницька культура, сформована у Київській Русі, забезпечувала внутрішньо неконфліктне в межах землі-полісу формування всіх інститутів державної влади.

4. Віче як державний інститут влади, вироблений у переддержавний період і розвинутий у Київській Русі, розглядається як прояв національно-державницької самоідентичності, яка впливає на сучасне державотворення узгоджено з національно-державницькою традицією. Формування інституту віча до появи варягів свідчить, що домінуючим фактором став територіальний принцип, інакше кажучи, ранньодержавні утворення були вільним союзом

територіальних громад. Вічева форма державного устрою не обмежується властивими лише їй функціями цілісного утворення, а поділяє частину владних повноважень із князем та його дружиною. Віче постає як активний владний виконавчий, законодавчий і судовий інститут, відповідальний перед територіальною громадою, ділить частину владних функцій з князем і боярською думою, зберігаючи свою автономність і зверхність.

5. Адміністративний поділ земель-полісів під зверхністю віч стольних міст слугує утвердженню народовладдя на всіх рівнях – від первинної сільської територіальної громади, через структуру волосних вічевих інститутів влади до віча у формі генеральної асамблеї землі, тобто зібрання всіх вільних громадян міста і пригородів, які мали рівні права в обговоренні державних справ і голосувати за прийняття рішень. Міста-центри давньоруських земель мали домінуючу владну структуру, зокрема віче і князя, владні повноваження яких поширювались на всю територію землі-полісу, мешканці якої самоідентифікували себе на основі внутрішньої державної цілісності. У значної частини міст давньоруських земель не було представницької влади з боку князя, а тому віча цих міст вільно обирали посадника, воєводу, старосту, інших адміністративних урядників.

6. Центром князівської адміністрації слугував княжий двір, який розташовувався поза межами міста. Віче мало своїх урядовців у виконавчій, судовій і військово-охоронній гілках та призначало збирачів данини з громадян міст, у сільських громадах данину збирали представники князя. Оплату штрафних санкцій збирали вірники. Існували різні платежі, зокрема ринкові, кошти з яких частково віддавалися князівській адміністрації, решта розподілялася в містах-волостях для будівництва доріг, мостів, утримання воїнів-охоронців і державних службовців.

7. Князівські інститути влади не мали жодних формальних характеристик, які б свідчили про існування васалітету, сюзеренітету, тобто князі окремих земель-полісів формально не перебували у підлеглості великого князя Київського, натомість вони залежали більшою мірою від влади віча свого

стольного міста. Не існувало відповідно й верховного права київських віча і князя стосовно інших давньоруських земель-полісів. Дисертант доводить відсутність васальної залежності князів давньоруських земель-полісів від великого князя Київського. У Новгороді та Пскові віча обмежували владу князя. Влада князя була обмежена і боярською думою. Відтак, безпідставно вважати київського князя монархом і «самодержцем усієї Русі».

8. Становлення і розвиток державних інститутів Київської Русі, звичаєвого права, взаємовідносин віча і князя будувалися на історичних традиціях індивідуалізму і свободи слов'ян, які мали сприятливі умови для розвитку економіки, торгівлі та розбудови міст. Народоправство забезпечило принцип рівності віча і князівсько-дружинного інституту під час укладання угоди («ряду») про співпрацю. При цьому основою формування державних інститутів земель-полісів була самодостатність сімейних дворогосподарств і територіальних громад міського і сільського типу. Громада у структурі влади постає як активний державотворець.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Сворак С. Формування та трансформація вічевого устрою Руської держави / Степан Сворак // Віче : Журнал Верховної Ради України. – 2008. – № 15 (228). – С. 30–32.
2. Сворак С. Д. Роль давньоруських міст у формуванні народовладдя та його трансформації в Києворуську державу / С. Д. Сворак // Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – 2008. – № 2. – С. 5–12.
3. Сворак С. Д. Становлення й трансформація державно-правового устрою Київської Русі в контексті теорії формації / С. Д. Сворак // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць. – 2008. – № 2. – С. 16–25.
4. Сворак С. Д. Соціокультурні чинники формування Києворуської і Московської держав / С. Д. Сворак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справи : серія юридична. – 2008. – № 2. – С. 18–27.
5. Сворак С. Д. Князь в структурі державної влади Київської Русі / С. Д. Сворак // Вісник ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка. – 2010. – № 1. – С. 23–31.
6. Сворак С. Д. Давньоруська сільська громада як осередок Київської Русі / С. Д. Сворак // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць. – 2010. – № 3 – С. 23–28.
7. Сворак С. Д. Становлення і розвиток владних інститутів Київської Русі в історіографії / С. Д. Сворак, І. М. Погрібний // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ – 2010. – № 4 (51). – Ч. 1 – С. 70–81.
8. Сворак С. Д. Історико-цивілізаційний та формаційний підхід до вивчення інститутів держави і права Київської Русі / С. Д. Сворак, І. М. Погрібний // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. праць. – 2010. – № 20 – С. 3–9.

9. Сворак С. Трансформація поняття «свобода» у політико-правових традиціях середньовічної України / Степан Сворак, Богдан Андрусішин // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – 2010. – № 10 (Серія № 18). – С. 76–83.

*Інші роботи, статті, тези доповідей на конференціях,
які додатково відображають результати дослідження*

10. Сворак С. Д. Шевченкові візії Української держави / І. П. Макаровський, С. Д. Сворак // Українська національна ідея. Дослідження, переклади, публікації. – Вип. ІХ. – Івано-Франківськ, 2005. – 31 с.

11. Сворак С. Д. Особливості становлення державності Київської Русі у філософсько-правовому осмисленні / С. Д. Сворак // Мультиверсум. Філософський альманах : [зб. наук. праць / гол. ред. В. В. Лях]. – Вип. 66. – К. : Академічний Центр «Аналітика», 2007. – С. 195–209.

12. Сворак С. Д. Лад – українська національна ідея / Москалець В. П., Сворак С. Д. // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – Т. ХІХ. – Київ, 2008. – С. 33–43;
публікації в матеріалах науково-практичних конференцій:

13. Сворак С. Д. Давньоруські міста у формуванні державницького устрою Київської Русі / С. Д. Сворак // Розвиток юридичної науки на сучасному етапі. Частина І : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 7 груд. 2007 р. – Тернопіль, 2007. – С. 10–12.

14. Сворак С. Д. Соціокультурні чинники у формуванні Києворуської держави (філософсько-правовий аспект) / С. Д. Сворак // Правовий статус людини в умовах сучасного державотворення : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 22 лют. 2008 р. – Тернопіль, 2008. – С. 7–8.

15. Сворак С. Д. О. Малиновський про відображення державно-правових норм у пам'ятках художньої літератури / С. Д. Сворак // Розвиток правової свідомості сучасного суспільства. Частина І : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 6 жовт. 2009 р. – Тернопіль, 2009. – С. 34–37.

16. Сворак С. Д. Генеза та трансформація правового статусу особи за юридичними документами Київської Русі / С. Д. Сворак, Р. В. Грегулецький // Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні : матеріали Міжрегіон. наук.-практ. конф, присвяченої проголошенню загальної декларації прав людини, 8 груд. 2009 р. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 81–87.
17. Сворак С. Д. О. Малиновський про загальнолюдські принципи кримінально-правової політики / С. Д. Сворак // Правова політика Української держави. Том I : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19 – 20 лют. 2010 р. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 49–53.
18. Сворак С. Д. О. Малиновський про генезу та трансформацію звичаєвих правових норм у східних слов'ян / С. Д. Сворак // Наукова спадщина академіка О. О. Малиновського і сучасність : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 4–6 груд. 2008 р.). – К., 2010. – С. 60–65.

АНОТАЦІЯ

Сворак С.Д. Генеза та трансформація органів державної влади Київської Русі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011.

Дисертаційну роботу присвячено проблемі становлення і розвитку органів державної влади давньоруських земель. Розглянуто традиційну структуру державних інститутів влади у формі віча та визначено його місце на всіх рівнях суспільно-політичної самоорганізації; досліджено військові формування на чолі з тисяцьким. Показано, що поряд із вічевою самоорганізацією відбувався процес залучення варязького князівсько-дружинного фактора до державотворення Київської Русі та розкрито умови співіснування двох провідних інститутів влади – віча і князя. Доведено визначальне значення народовладної традиції у формуванні взаємовідносин між вічем і князем з дружиною, акцентовано увагу на важливій ролі договірних відносин у розвитку адміністративних інститутів влади, у структурі яких були одночасно представлені посадовці від народу і князя.

Враховуючи динаміку розвитку інститутів влади, зокрема віча, князя і боярської думи, доведено, що значну частину адміністративного управління було передано князівській владі, але віче ініціювало призначення провідних адміністративних службовців.

Київська Русь продукувала демократичні інститути влади і заклала основи демократичного розвитку української національної державності.

Ключові слова: Київська Русь, держава, князь, віче, державна влада, приватна власність, боярська дума, місто-поліс.

АННОТАЦИЯ

Сворак С.Д. Генезис и трансформация органов государственной власти Киевской Руси. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова. – Киев, 2011.

В диссертационной работе рассматривается проблема становления и развития институтов государственной власти древнерусских земель, объединенных общим интересом защиты земли, жизни и собственности людей с помощью своих военных формирований и варяжских дружин с князем. Рассмотрена традиционная структура институтов государственной власти в форме вече и определено его место на всех уровнях общественно-политической самоорганизации. Показано значение самодостаточности территориальных общин городов и сельских поселений на основе начальной социально-хозяйственной единицы – семьи. Исследованы основные институты традиционной для юго-восточной группы славян государственной самоорганизации – вече, военные формирования во главе с тысяцким. Раскрыты основные факторы народоправной государственной культуры.

Показано, что вместе с вечевой самоорганизацией происходил процесс привлечения варяжского княжеско-дружинного фактора в формировании Древнерусского государства, раскрыты условия сосуществования двух ведущих институтов власти – вече и князя. Доказано ключевое значение народоправной традиции при формировании взаимоотношений между вечем и князем с дружиной, акцентируется внимание на важной роли договорных отношений в развитии административных институтов власти, в структуре которых были представлены должностные лица и от народа, и от князя.

Доказано, что концепция феодального устройства древнерусских земель не имеет под собой достаточных ни теоретических основ, ни

фактических реалий в государственной жизни Руси. Исследование структуры институтов государственной власти древнерусских земель показывает, что вече как институт народоправия является центральным, доминирующим при функционировании власти; он обеспечивал целостность земли-полиса и выступает фактически началом государственного формирования, государственные функции которого не сужались ни князем, ни боярской думой. Показано, что князь с дружиной был важным государственным институтом военно-политической власти, который объединял древнерусские земли и сформировал в обществе осознание государственно-национального единства. Учитывая динамику развития институтов власти, в том числе вече, князя и боярской думы, доказано, что значительная часть административного управления передана княжеской власти, однако вече инициировало назначение ключевых административных должностных лиц.

Киевская Русь сформировала демократические институты власти и заложила основы демократического развития украинской национальной государственности.

Ключевые слова: Киевская Русь, государство, князь, вече, государственная власть, частная собственность, боярская дума, город-полис.

ANNOTATION

Svorak S. D. Genesis and transformation of public authorities of the Kiev Russ. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of sciences in law on speciality 12.00.01 – Theory and history of state and law; history and political and legal studies. – National pedagogical university named by M. P. Dragomanov. – Kyiv, 2011.

In dissertation the problem developments of institutes of the government of the Russ earths united by the general interest of protection of the earth and a life of people by means of the military formations and variag's of teams with the prince is

considered. The traditional structure of the government in the form of Veche is considered and its place at all levels of political self-organising is defined. The basic institutes of the state self-organising – Veche, military formations are investigated. Major factors of peopleboard the state culture are opened.

In work it is shown together with Veche self-organising there was an attraction process variag's prince-druzhina the factor in formation of the state of the Kyiv Russ, conditions of coexistence of two leading institutes of the power – Veche and the prince are opened. Key value people is proved tradition at formation of mutual relations between Veche and the prince with a team, the attention is focused on the important role of contractual relations in development of administrative institutes of the power in which structure have been presented persons both from the people, and from the prince.

Considering dynamics of development of institutes of the power, including Veche, the prince and a seigniorial thought, it is proved, that the considerable part of administration managerial control is transferred the princely power, however Veche initiated appointment of key administrative officials.

Kyiv Russ has generated democratic institutes of the power and has put in pawn bases of democratic development of the Ukrainian national statehood.

Keywords: Kyivan Russ, country, grend duke, meeting, the government, private property, boyars council, polic-city.